

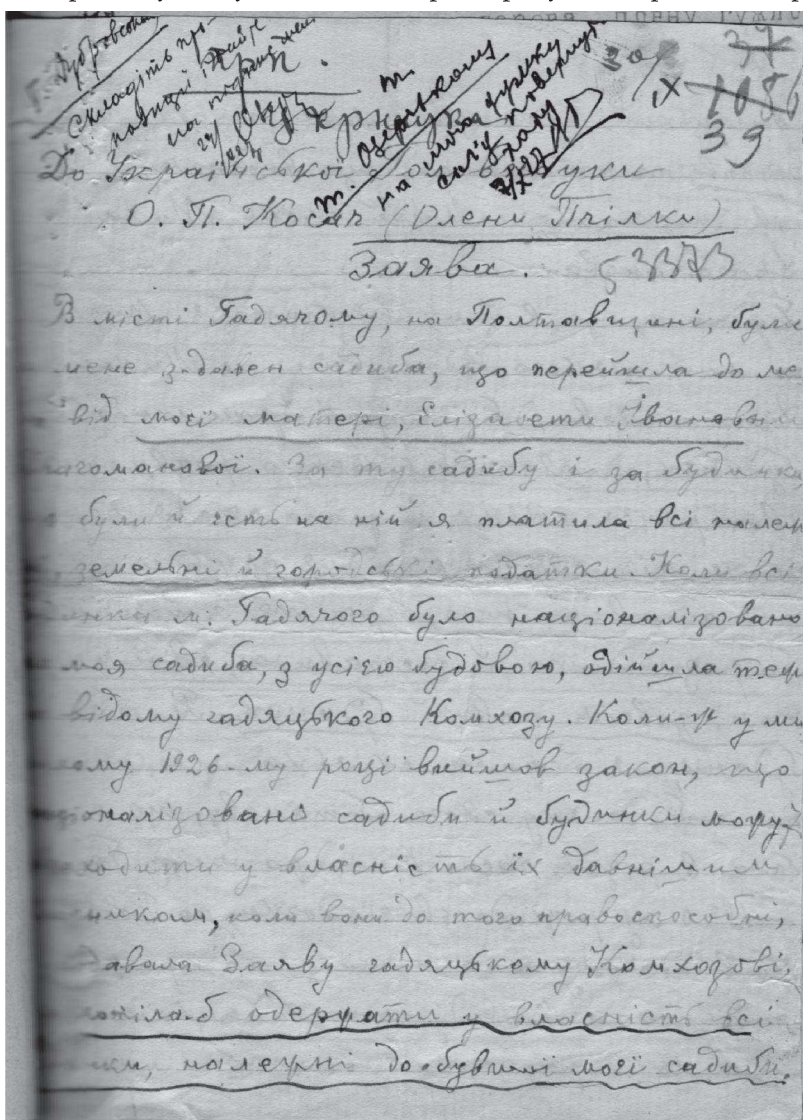
«Рідний край» про краян

Олексій Вертій

СТОРІНКА ІЗ ЖИТТЯ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

У Державному архіві Сумської області (Ф № Р-5698. – Оп. 1. – Арх. № 267) зберігається заява Олени Пчілки до Української Головнауки про повернення їй націоналізованої садиби Драгоманових у Гадячі та листування різних інстанцій з цього приводу. Цінність матеріалів у тому, що вони характеризують

становище письменниці наприкінці 20-х років минулого століття, а також ставлення до неї чиновників Народного Комісаріату Освіти України, інших радянських органів. Бюрократична чиновницька тяганина, показна благодущність, а насправді байдужість говорять самі про себе: доля письменниці, ученого, зрештою матері Лесі Українки для них була чимось незначним, стороннім, тому й проблема, порушена в заяві, залишилася нерозв'язаною (хоч у листі Роменського окружного відділу народної освіти про Олену Пчілку (Косач) йдеться як про колишню власницю будинку). Нібито епізод, а складається в образ радянського устрою – часу і людей, творених за його подобою. Наводимо текст заяви й інші документи, з нею пов'язані.

№ 1

До Української Головнауки
О. П. Косач (Олени Пчілки)¹

Заява.

В місті Гадячому, на Полтавщині, була у мене з-давен садиба, що перейшла до мене від моєї матері, Єлизавети Івановни Драгоманової.² За ту садибу і за будинки, що були й єсть на ній я платила всі належні, земельні й городські податки. Коли всі будинки м. Гадячого було націоналізовано, то моя садиба, з усією будовою, одійшла теж до відому гадяцького Комхозу. Коли-ж у минулому 1926 році вийшов закон, що націоналізовані садиби

¹ Заяву написано рукою Олени Пчілки на аркушах з учнівського зошита. Тут і далі мову і правопис оригіналу збережено.

² Тут і далі підкреслено в оригіналі іншими чорнилами, не тими, що писала Олена Пчілка.

Гадяцький Комхоз мені на ту заяву відмовив, на тій основі, що в одному з будинків Відділу гадяцького Наробраду через скілька років міститься Музей імени Михайла Драгоманова.

Будинок, що в йому міститься Музей, має ніякого відношення до Михайла Драгоманова, бо старий Драгоманівський будинок, за своєю ветхістю розвалився (виперлися стіни й упала стеля, через те не міг служити для житла і взагалі став руїною, через те я його мусила розкидати й поставила, своїм коштом, зовсім новий будинок. В тому будинку я й жила скільки літ, маючи при собі де-яку свою обстановку, що я придбала в різні часи. Виїжджаючи з Гадяча в 1920-му році, до своєї дочки, на Поділля, бо в Гадячову я не мала з чого прожити, я просила Завідуючого гадяцьким Відділом Наробраду охоронити мої будинки, що хотіла-б одержати у власність всі будинки, належні до бувшої моєї садиби.

Гадяцький Комхоз мені на ту заяву відмовив, на тій основі, що в одному з будинків міститься музей імени Михайла Драгоманова.

Будинок, що в йому міститься музей, не має ніякого відношення до Михайла Драгоманова, бо старий Драгоманівський будинок, за своєю ветхістю розвалився (виперлися стіни й упала стеля, через те не міг служити для житла і взагалі став руїною, через те я його мусила розкидати й поставила своїм коштом, зовсім новий будинок. В тому будинку я й жила скільки літ, маючи при собі де-яку свою обстановку, що я придбала в різні часи. Виїжджаючи з Гадячого у 1920-му році, до своєї дочки, (бо в Гадячову я не мала з чого прожити), я просила Завідуючого гадяцьким Відділом Наробраду охоронити мої будинки, що хотіла-б одержати у власність всі будинки, належні до бувшої моєї садиби.

Гадяцький Комхоз мені на ту заяву відмовив, на тій основі, що в одному з будинків міститься музей імени Михайла Драгоманова.

Будинок, що в йому міститься музей, не має ніякого відношення до Михайла Драгоманова, бо старий Драгоманівський будинок, за своєю ветхістю розвалився (виперлися стіни й упала стеля, через те не міг служити для житла і взагалі став руїною, через те я його мусила розкидати й поставила своїм коштом, зовсім новий будинок. В тому будинку я й жила скільки літ, маючи при собі де-яку свою обстановку, що я придбала в різні часи. Виїжджаючи з Гадячого у 1920-му році, до своєї дочки, (бо в Гадячову я не мала з чого прожити), я просила Завідуючого гадяцьким Відділом Наробраду охоронити мої будинки, що хотіла-б одержати у власність всі будинки, належні до бувшої моєї садиби.

але такими, як і інші ніколи не мали М. Драгоману і взагалі не тільки не мали, а навіть зовсім з іменем його невидко можуть бути в тому Музеї, бо догадуємося, що в музеї, наприклад, зберігається гірська ладья з любимого батька колишнього Міністра Кривоносівки, бо це була малопольська, а рідна ладья, яку я придбала в садибі, і т. д. Колекції ж датських і інших виробів (з глини, паперу) подобніша була там місце в якій школі, ніж у музеї. Прошу Українську Головнауку звернутися у вагу на мою заяву. Власне, не подоба, щоб з того часу, коли багато інших родичів славетних діячів родили, що ніхто не прислухався до того, що література, одержана у власність давніми власниками свого роду, а я, мати всі українські самі працювала і тепер працюю для української науки і літератури, не маю де голову прикласти з великим пошануванням — Олена Пчілка (О. Косач).

й будинки можуть переходити у власність їх давнішим власникам, коли вони до того пра-воспособні, я подавала Заяву гадяцькому

Комхозові, що хотіла-б одержати у власність всі будинки, належні до бувшої моєї садиби. Гадяцький Комхоз мені на ту заяву відмовив, на тій основі, що в одному з будинків міститься музей імени Михайла Драгоманова.

Будинок, що в йому міститься музей, не має ніякого відношення до Михайла Драгоманова, бо старий Драгоманівський будинок, за своєю ветхістю розвалився (виперлися стіни й упала стеля, через те не міг служити для житла і взагалі став руїною, через те я його мусила розкидати й поставила своїм коштом, зовсім новий будинок. В тому будинку я й жила скільки літ, маючи при собі де-яку свою обстановку, що я придбала в різні часи. Виїжджаючи з Гадячого у 1920-му році, до своєї дочки, на Поділля, (бо в Гадячову я не мала з чого прожити), я просила Завідуючого гадяцьким Відділом Наробраду охоронити мої будинки, що хотіла-б одержати у власність всі будинки, належні до бувшої моєї садиби. Завідуючий відділом гадяцького Наробраду через скілька місяців, навіть не повідомляючи мене, всі мої річі віддав Музеєві – і коли я хотіла потім взяти де-які мої книжки, або кліше, дуже мені потрібні, то мені книжок зовсім не дано, а кліше дано лише в найменшій кількості. Все-ж інше зосталось.

Прошу Українську Головнауку дозволити Гадяцькому Комхозові передати мені, по

мої Заяві, мою садибу й все забудування на їй, так само, як і мої манатки хатні, що теж не мають ніякого зв'язку з іменем Михайла Драгоманова.

Як видно з вище написаного, в домі, де міститься Музей, Михайло Драгоманов ніколи не жив, бо будинок той новий, поставлений після виїзду М. Драг-ва на еміграцію; а ті річі, що zostались у будинку після мого виїзду під опікою гад. Наробразу, по часті зникли, а по часті хоча й поповнені новими річами, але такими, що теж ніколи не належали М. Драг-му³ і взагалі не тільки не мають зв'язку з іменем його, а швидше можуть бути в тому Музеєві на догану сьому діячеві: в Музеєві, наприклад, зберігається гіпсова модель з любимого бичка колишнього Міністра Кривошеїна, бокали для шампанського, з різних поміщицьких садиб, і т. п. Колекції-ж дитячих шкільних виробів (з глини, то-що) подібніше зайняти місце в якій школі, ніж у Музеєві Др-ва.

Прошу Укр. Головнауку звернути увагу на мою Заяву. Власне, не подоба, щоб у той час, коли багато інших родичів славетних діячів, родичів, що нічим не прислужилися на полі науки та літератури, одержали у власність давнішу маєтність свого роду, а я, мати Лесі Українки, сама працювала й тепер працюю, (вже більш, як півстоліття), для української науки й літератури, не маю де голову прихилити.

З великим пошануванням –
Олена Пчілка (О. Косач)⁴

№ 2

У.С.Р.Р.
Народній Комісаріат Освіти
11/XI 1927 р.
Ч 107Є
м. Харків
вул. Артьома, ч. 29
Про повернення О. П. Косач її садиби

До Роменського Окрвиконкому⁵
Копія – Харківському Краєвому
Інспектору по охороні пам'яток

Наркомос надсилає при цьому на Ваш розгляд заяву О. П. Косач (Олени Пчілки) про повернення їй її садиби з усіма будівлями в м. Гадячому.

З свого боку НКО вважає, що:

1. Будинок, де розташовано зараз Гадяцький музей ім. Драгоманова М. П.⁶, не має історико-меморіального значіння, бо сам М. П. Драгоманов там не народився й не жив, – тому не може бути перепон з погляду охорони пам'яток культури, щоб повернути О. П. Косач її садибу та будинок.

2. Що до її власних речей, то їх також треба повернути, оскільки вона їх не дарувала музеєві, а тільки залишила під охорону Завнаросвітою.

3. О. П. Косач – відома українська діячка і письменниця, – тому затримувати її невеличке майно й цим чинити їй шкоду – недоцільно.

4. В разі передачі ОВК'ом цієї садиби О. П. Косач, треба забезпечити існування Гадяцького музею ім. М. П. Драгоманова, відвівши для нього інше приміщення.

Про Ваше розпорядження просимо сповістити НКО та О. П. Косач (останню через Українську Академію Наук).

Додаток – заява О. П. Косач з 25/IX – 27 р.
Заст. Наркома Освіти підпис
(Ряппо)
Зав. Муз. Біб. Секцією підпис
(Дубровський)
Секретар підпис (Зікеїв)⁷

№ 3

До Інспектури Наросвіти

Надсилаючи при цьому листа Наркомосвіти від 11/XI 27 р. ч. 107є разом з заявою Косач О. П. про повернення їй садиби, що знаходиться в м. Гадячі, Секретаріят Окрвиконкому доручає Вам збалака-

³ Так написано в оригіналі.

⁴ Заява написана без зазначення дати. На заяві є такі резолюції: *т. Озерському. На мою думку слід повернути хату. 7/X 27. Підпис; т. Дубровському. Складіть пропозиції і дайте на підпис мені. 29/X 27 р. Підпис (Озерський).*

⁵ За адміністративним поділом м. Гадяч у 1924–1930 роках відносилось до Роменської округи.

⁶ Так написано в оригіналі.

⁷ На листі є віза: *Збалакатися з РВК, що це за будинок та подати свою думку щодо повернення гр. Пчілці будинку та її річей. 24/XI. Підпис.*

тись з Райвиконкомом, що це за будинок, а також подати свою думку, що до можливості повернення О. П. Косач (Олени Пчілки) будинка та її речей.

Відповіді з поверненням листування чекаємо до 7/XII – 27 р.

Секретар ОВК (Салівон)
Кер. Справами (Гусіна)

№ 4

У.С.Р.Р.
Роменський
Окружний відділ
Народної освіти
при
Роменському окрвиконкому
22/II 1928 р.
Ч – 518
м. Ромен

ХАРКІВ
ДО НАРКОМОСВІТИ
Копія: до Президії Окрвиконкому

Згідно розпорядження

Головнауки від 18/VI – 1926 р. Роменським Округовим Музеєм було складено списку пам'яток культури, що необхідно взяти під охорону.

В цей список ввійшла і садиба бувш. М. Драгоманова. 5/X – 26 р. Харківський Крайовий Інспектор Таранушенко повідомив Окрмузей (віднош. № 120), що список затверджений.

В грудні 1927 року Інспектор Окрполітпросвіти т. Дикало за зав. ОкрМузеєм т. Семенчик згідно В/доручення виїздили до м. Гадяча.

Було виявлено, що будинок, де міститься Гадяцький Музей є дійсно будинок, де народився М. Драгоманів.

В журналі “Україна” кн. 2–3 1926 р. була вміщена стаття Олени Пчілки “Спогади про Михайла Драгоманіва”, там же було вміщено і знімок “Хата Драгоманова в Гадячі, де родився Михайло Петрович”. На знімку будинок, де зараз міститься музей, тільки перероблені ганки.

Де-які громадяне м. Гадяча, які знали М. Драгоманова теж свідчать, що дійсно в цьому будинкові народився Михайло Петрович.

Таким чином, будинок цей, безумовно, має історичне меморіальне значіння і згідно постанови ВУЦВК'у та РНК УСРР належить до НКО. Гадяцький музей існує з 1925 року. В ньому зберігаються де-які речі М. Драгоманова (мебля, фото-знімки і т. инш.).

Крім того, мається невеличка кількість парцеляни (Гарднер), ще де-кілько картин (олія), речі культ-майна, декрети, накази і др. листівки, які відбивають ревнодії, збірка дитячих (шкільних) виробів, паперів і грошей і инш.

Гадяцький РВК також цілком заперечує що до передачі будинку б. власниці Олені Пчелці (Косач).

Відносно передачі Оленою Пчілкою власних речей на збереження Гадяцького Відділу Наросвіти, Окрінспектура не має ніяких відомостей.

Додаток листування на 3 арк.

Старш. Інспектор НО (підпис)
Т. в. об. Інспектора Н/О (підпис)
Секретар (підпис)

№ 5

У.Р.С.Р.
Народній Комісаріят
Освіти
19/III 1928 р.
Ч. 107 Є

Терміново:
До Роменського О.В.К.
11/VI – 27 р. ч. 107є до Вас було надіслано відношення НКО в справі повернення письменниці О. П. Косач її садиби та повідомлення її про це. Досі не маємо відомостей про виконання прохання НКО.

Про наслідки прохаємо повідомити терміново.

Зав. УПРНАУКИ підпис (Озерський)
Зав. АДМН. УПР. НКО (Рогозний)⁸

⁸ На листі є віза: До Справ. Відповідь надіслано 26/III 28 р. (підпис) та інші підписи.